

Čáslav – 150 let Evangelického kostela

Architektonicky Stavba v pseudorománském slohu / uváděn i pseudogotický Trojlodní halová stavba se sedlovou střechou a hranolovou věží na SV a s polygonální apsidou / presbytářem na JZ. Před 150i lety: největší evangelický kostel v Čechách.

Projekt z roku **1864**, zadán roku **1863**, od Františka Schmoranze st. (*30.12.1814 Bělá u Rychnova n/Kněžnou - +4.4.1902 Slatiňany); od roku 1844 působil jako městský architekt v Chrudimi, bydlel ve Slatiňanech.

Pozemek s čp. 158 Původně zde stál Minoritský klášter, který vznikl cca **1250**, rozkvět zažil během 14. století, zanikl za husitských válek, klášterní komunita klášter pro jistotu opustila, patrně již roku 1421. Podle dosavadních archeologických výzkumů byl klášterní komplex situován na území od kostela přes farskou a Spáčilovu zahradu.

Kupní smlouva Dům čp. 158 koupili na základě 'smlouvy trhové' ze dne 5.února **1863** od paní Anny Zwanetti za 12.000 zlatých farář (1838-1887) evangelického reformovaného sboru v Močovicích Pavel Nešpor (1814-1897) a 'hojecí kovář' = zvěrolékař a dlouholetý bývalý presbyter Václav Vančura z Čáslavi (1816-1863).

Evangelický sbor v Močovicích Vznikl na základě Tolerančního patentu císaře Josefa II. ze 13. října 1781 hned následující rok **1782**, ve vesnici cca 3 km jižně od Čáslavi, a to jako *reformovaný* (helvetského vyznání). Po osamostatnění sboru v Libenicích za Kutnou Horou, v roce **1827**, nebyly již Močovice ve středu sboru a postupně získávalo stále větší význam nedaleké město; v Čáslavi se také usazovali mnozí členové sboru.

Přenesení sídla sboru do Čáslavi Už po roce 1848 začal sbor uvažovat o přenesení sídla do Čáslavi, především úsilím tehdejšího faráře Pavla Nešpora. První žádost směřovala městu Čáslav 20.února **1852**, na začátku Bachova absolutismu. Ve městě poté proběhla negativní petiční akce, z podnětu římsko-katolického děkana Pečenky. Sbor žádost stáhl.

Již 2. adventní neděli 1852 ale kázání mluvilo znovu o přesunu do Čáslavi; proti byli členové sboru z Močovic, a také z Potěh a Bousova. Přesto v roce **1853** podána druhá žádost na místodržitelství (v kronice užívá Pavel Nešpor označení 'c.k. námestnictví') do Prahy. Na základě žádosti poslal krajský úřad v Kutné Hoře do Močovic komisi, která uznala potřebu nových budov. Místně příslušný římsko-katolický vikář v Potěhách dobrozdání nedal, naopak uvedl negativa.

Léta ubíhala, 1. neděli po Trojici v roce **1860** sborové shromáždění téměř jednomyslně přijalo rozhodnutí zavázat členy sboru '**40iletým salárem**' a takto shromáždit cca 16 tisíc zlatých; k tomu měly přibýt 2 tisíce zlatých za prodej kostela a fary v Močovicích.

Záhy nato byl vydán 8. dubna **1861** (80 let po Tolerančním) tzv. Protestantský patent císaře Františka Josefa I., který zrovnoprávnil evangelíky jako občany a v mnohém uvolnil evangelíkům ruce. Vše se konečně rozeběhlo. Již 18. dubna šla na místodržitelství nová, třetí žádost, a 23. června vydalo c.k. místodržitelství v Praze, v dorozumění s evangelickou Vrchní církevní radou ve Vídni, rozhodnutí schvalující přesun sídla sboru do Čáslavi. Jen s výhradou jasného vyjádření sboru, které bylo dáno 25. srpna sborovým zastupitelstvem, když z 51 zastupitelů hlasovalo 44 pro Čáslav a pouze 7 proti. Nato vydalo místodržitelství 19. prosince 1861 definitivní rozhodnutí. Tehdy už žilo v Čáslavi přes 80 evangelických rodin, více než 400 členů sboru.

Rozpočet a finanční zajištění 'Valná hromada představenstva církve' 2. března **1862** usnesla: zadat předběžný projekt a plán řediteli škol p. Spáčilovi; předběžný rozpočet zněl na 44.589 zl. Proto rozhodnuto uvolnit z příspěvků členů na stavbu kostela po 4 roky vždy 4.200 zl, k tomu 2.000 zl za areál v Močovicích, na 6.000 zl odhadnut dobrovolný dovoz materiálu. Pro druhou

polovinu rozpočtu usneseno obrátit se na *‘představenstvo Gustav-adolfských spolků’* v Lipsku, na *‘přátele’* ve Švýcarsku, Holandsku, Skotsku i na *‘domácí horlivé ctitele Páně’*; také na VCR ve Vídni prostřednictvím superintendenta B. Franze. *‘Generální hromada GAW v Lübecku’* v srpnu 1863 rozhodla *‘63 hlasy ze 68’* o udělení Hlavního daru lásky 5.558 tolarů = 9.722 zlatých pro Čáslav.

Stavební místo

Dalším úkolem bylo získat pozemek. Tím jsme zpět u tržové smlouvy z 5. února **1863**. Koncem roku, od 1. listopadu, došlo k úpravě pozemku, který byl během 61 týdnů *‘zplanýrován’*. V dubnu **1864** byly během 14 dnů vykopány základy, téměř 5 m hluboké a 2 m široké. 10. května byl položen, pod budoucí věží, první **základní kámen**, za účasti především členů močovického sboru i čáslavských občanů.

Položení pamětního kamene

Ohromná slavnost začala průvodem od modlitebny v Močovicích, po kázání Heřmana z Tardy, tehdy ještě faráře a konseniora v Hořátvi. Konala se 14. června **1864** již k vyzděným základům a za účasti řady hostů, včetně *‘p. krajského a představitelů města a evangelických důstojníků místní posádky’*. Nad základy zaznělo slovo: *‘Aj, zakládám’ na Sionu kámen úhelný, vybraný, drahý, v kterýž kdokoli věří, nikoli nebude zahanben’* (1 Pe 2,6 Kral).

Pamětní listina

byla podepsána přítomnými osobnostmi a ve skleněném pouzdře *‘uložena do dutiny základního kamene u hlavních dveří chrámových pod věží v pravém rohu u vchodu do chrámu Páně zároveň se zemí’*. Heřman z Tardy ukončil slavnost požehnáním *‘na kazatelnici’*; zněla *‘střelba z moždířů’*. Právě zasedal ve Vídni evangelický synod, první na základě Protestantského patentu, kterému byl ze slavnosti poslán telegram.

Postup stavby

Již v předjaří roku **1865** *‘svázely se z Kutné Hory pískovcové kvádry na sloupy chrámové’*. Svépomocí svázeli členové sboru i další materiál na stavbu. *‘Do konce června byly sloupy postavené, a hned se ke sklenutí chrámu přikročilo. Ku konci srpna byl chrám sklenut. Spolu se také pokračovalo v zdění věže. Do konce října byl chrám P. vně i vnitř zomítán, věž dohotovená, střechou pokrytá a tato prkny ošalována.’*

Požár Močovic

Uprostřed stavby kostela zasáhla sbor ohromná komplikace. V den Nanebevstoupení Páně 10. května **1866** shořela v Močovicích toleranční modlitebna i fara. Farář Pavel Nešpor našel s rodinou na určitou dobu útočiště u pozdějšího kurátora (1879-1903) *‘Františka Výborného č. 29’* (1838-1919). Budovy byly pro případ ohně pojištěny, po delší době byla vyplacena částka 1780 zlatých. Proto farář hned 11. května přisvědčil na dřívější nabídku od paní Kateřiny Škretové, nedávno ovdovělé, původně *‘evangeličky a.v.’*. Kupní smlouva je datována již 14. května na *‘dům vedle kostela čp. 159’, i s pěknou zahradou a dvěma várečnými podíly za sumu 4200 zlatých k účeli domu farního’*. Sem farář přesídlil již 18. května po *‘loučících posledních službách Božích na spáleníšti chrámu dle slov Job 5,17-19’*.

Třebaže Pavel Nešpor v kronice výslovně píše: *‘Nákres bývalého chrámu Páně a domu farního v Močovicích chová se na památku ve farním archivu v Čáslavi’*, žádné zobrazení se, žel, nezachovalo. Bohoslužby se do konce června konaly po vesnicích. Následovala přestávka vynucená porážkou rakouské armády v bitvě u Hradce Králové 3. července. Od srpna do 2. adventní neděle bývaly bohoslužby v zahradním sále hostince *‘U bílé růže’*.

Pokračování stavby

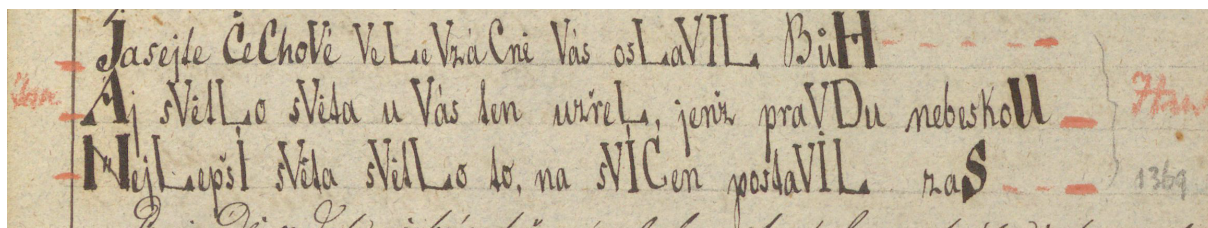
Zásluhou půjčky *‘1000 zlatých od pana Samuela Jarkovského, lesního v Kraskově’* a finanční pomoci od *‘spoluvěřících v Německu’*. pokračovala od srpna i stavba kostela. *‘Dveře chrámové byly okováváné a na kruhy zavěšené, schody na kruchtě přizdívané, okna, ačkoli již mrzlo, zasklívaná’*. Takže od 3. adventní neděle roku **1866** se v těchto zdech, ještě *‘bez dláždění a kostelních lavic’*, mohly začít konat **pravidelně bohoslužby**. Den byl mrazivý, větrný, mrzlo, a přesto – kostel byl plný; *‘z církve Páně zdejší i z okolních’*. Text kázání byl 1Sm 7,12.

Během roku **1867** byl kostel 'opukovou dlažbou vydlážděn, stolice v něm, jak na kruchtách, tak i dole postavené a znatřené, všechny vchody dveřmi zuzavírané ... okované a znatřené; přede dveřmi kamenné schody ustavené'. Sborové zastupitelstvo usneslo 1. prosince vybrat ještě '10letý salár, obnášející 4200 zlatých' na varhany a zvony.

Vnitřní vybavení kostela bylo pořízeno během roku **1868**. 'Postavení kazatelny svěřeno p. Petrovi Buškovi, knížecímu řezbáři v Sichrově. Zřízení varhan odevzdáno p. Josefu Predigerovi v Albrechtsdorfu u Liberce, výtečnému varhanáři. K ulití tří zvonů přijato ... nabídnutí od p. Josefa Hilzera, litce v Jihlavě'. **Zvony** vážily 1546-833-407 liber, tedy cca 750-400-200 kg a měly ladění do 'as'. Na věž byly vytaženy a poprvé se rozezněly 16. června **1869**.

Otevření kostela 'Termín 6. července **1869** zvolen na výzvu' konventu Poděbradského seniorátu z podzimu 1868 v souvislosti s chystanými oslavami 500. výročí narození M. Jana Husa 'k církvi Čáslavské, aby ten velepamátný den posvěcením svého nového chrámu P. oslavit hleděla'.

Hned zjara **1869** byla šindelová střecha fary nahrazena lepenkovou. Také okolí chrámu bylo na všech stranách urovnáno. Českoněmecké **pozvání** bylo rozesláno 1. června (sic!) 'všem evangelickým sborům obojího vyznání v Čechách a na Moravě, zasláno i sborům německým, jak tu- i mimo-zemským' a těm, kdo se o stavbu zasloužili. Průčelí kostela zdobilo '**chronosticon-agrostichon**': JAN HUS 1369.

Hosté se sjížděli již v předvečer. Reformované superintendenty, českého Jana Veselého z Kláštera a moravského Jana Beneše z Vanovic, i další přivázely kočáry 'z nejbližší stanice železniční z Kolína', neboť železniční trať do Havlíčkova Brodu byla zprovozněna až v roce 1870. Hosté byli ubytováni i v katolických rodinách. Před kostelem, vpravo od vchodu, byla připravena venkovní kazatelna. Sjelo se 40 farářů h.v., 4 farářů a.v., po 1 z Ochranovské a z anglikánské církve.

6. července 1869, úterý Ráno v 8.30 přivítání na radnici starostou Dr Rudolfem Jablonským. Průvodu ke kostelu se kromě sborového staršovstva a zastupitelstva účastnila městská rada, okresní hejtman baron Voith, evangeličtí důstojníci čáslavské posádky, v čele družičky. Naopak katoličtí učitelé dostali 'od Hradecké konsistoře záповěd'. Zpíván Žalm 66; ulice z náměstí k novostavbě kostela byla 'vyzdobená májemi'. Dozor před kostelem měli Sokolové z Velimi na koních.

Před kostelem zazněla dlouhá **báseň** chlebského faráře a seniora Jana Janaty, čtrnáctá z 18i slok zní:

' A Hus věrně konal dílo Tvoje / uvil Čechům věnce spasení
Bojoval ty slavné svaté boje / a co fénix zhynul v plameni '

Slavnostní bohoslužby Po předání klíče a otevření kostela po trojím úderu 've jménu Boha Otce, Syna i Duchu svatého' následovala slova 'posvěcování' jak kostela, tak kazatelny, stolu Páně, náčiní k vysluhování českým superintendentem Janem Veselým.

Kázání na text Židům 13,7: 'Zpomínejte na vůdce své, kteříž vám mluvili slovo Boží' pronesl farář Emanuel Havelka z Libštátu. Před kostelem kázal Daniel Nešpor z Nosislavi, bratr čáslavského faráře. Ve slavnostním shromáždění byl ordinován tehdy právě zvolený první farář h.v. v Kolíně Čeněk Dušek, pozdější poslední český superintendent církve h.v. (1910-1918). Ten měl také

přípravu k Večeři Páně, které se ovšem účastnili pouze *‘všichni duchovní pastýřové bez rozdílu vyznání, jakož i představení církve’*. Na závěr se zpívala píseň *‘Hallelujah, nechť sláva čest’*.

Další průběh Při společném obědě v Měšťanské besedě zazněla při přípitcích řada různorodých **pozdřavů**; např. Daniel Nešpor – *‘památce Jednoty bratrské’*; superintendent Beneš – *‘svorné lásce Čechie s Moravou’*; Pavel Nešpor – *‘měšťanstvu Čáslavskému’*; superintendent Veselý – *‘na zdraví J. V. císaře a krále ..’*; Benjamin Fleischer – *‘na vzájemnost církve s národem’*; J.E.Szalatnay – *‘památce Mistra Jana Husa’*; Čeněk Dušek – *‘na zdar národní církve’* ...

O životě, práci a dokonání Mistra Jana Husa kázal v 16 hodin při **‘nešporu’** farář a historik Josef Dobiáš z Bukovky. Došlo 21 **telegramů**; také z Lipska od *‘Centrálního přednostentva’* GAW, z Vídně od *‘reformovaného superintendenta a církevního rady Dra Franze’*, z Liberce od *‘evangelické církve a faráře’* německého sboru a.v., z Mělníka *‘od měšťanstva’*, z Těšína od *‘profesorů’* evangelického gymnasia, *‘od evangelického duchovního’* z Brna ... Došlo blahopřání *‘z Darmstadtu od probošta Dra Zimmermanna’* s oznámením, že *‘neznámá paní’* daruje *‘stříbrný talíř k Večeři Páně’*.

Zhodnocení Všichni hosté se loučili, někteří až následující den, *‘tím radostným vědomím nesení, že slavili slavnost utěšenou, která se dle výroku českého p. superintendenta ani za 100 let v Česko-Moravské církvi opakovat nebude’*.

Účast (viz pozvánka) Ve **sborové kronice** uvádí Pavel Nešpor: *‘Prostranné náměstí lidem bylo přeplněné. Počítáno kolem 25000 lidu, mezi nimi nejméně 10000 evangelíků. Ještě žádná slavnost v Čechách i na Moravě za nejnovějšího věku neviděla tolik evangelického lidu jako tato’*. Skutečný počet účastníků však byl patrně o dost nižší, třebaže časopis **Hlasy ze Siona**, roč. 1869, čís. 14 článkem slavnostního kazatele Emanuela Havelky uvádí docela nerealisticky, že *‘vedle soudných úsudků tábořilo zde 50 až 60 tisíc věrných dle srdce i ducha táboritův’*. Skutečnosti se nejspíš blíží odhad přítomných, *‘jichž páčiti lze na 10.000 duší’*, uvedený nejmenovaným autorem v **Česko-bratrském hlasateli**, roč. 1869, čís. 19.

Rozměry kostela

délka 38,6 m   šířka 19,6 m   výška 19,0 m   špička věže 57,3 m   výška klenby 14,5 m

Náklady	12.000 zl	pozemek s domem čp. 158	3.000 zl	zvony
	40.889 zl	na stavbu kostela	3.000 zl	varhany
Dluh	1869	cca 10.000 zl	1881	už pouze 5.600 zl
Dary	finanční	HDL 1863 od GAW	9.722 zl	
		císař František Josef I.	1.000 zl	
		Alexandr ze Schöllerů z Vídně, majitel cukrovaru v Čáslavi a Vrdech	1.000 zl	
		členové sboru	47.166 zl	
materiální	členové sboru	bourání, dovoz a odvoz materiálu		
	GAW z Krefeldu, Porýní	2 kalichy		
	dárci z Německa a mnoho dalších dárců	stříbrné náčiní k Večeři Páně (3 kusy)		

Pozdější úpravy V roce **1891** zřízeno **vytápění**, již dávno nepoužívané; roku **1931** zavěšeny dva **nové zvony** za zrekvírované v 1. světové válce, po 2. světové válce zůstal opět jen jeden; v letech **1954-1957** mechanické **varhany** předělány na pneumtické, které zakryly světlo vnikající do prostoru kostela rozetou v průčelí; po roce 1989 prováděná dlouhodobá **generální oprava** exteriéru i interiéru byla ukončena roku **2009**, do budoucna má náš sbor před sebou **generální opravu varhan**.

Jaroslav Fér, červen 2019